

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. Şenol SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılabilir güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmalarını az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlerle başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişileri sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmaları için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Abdülvahit İmamođlu

1955 Trabzon/Köprübaşı doğumlu olup, 1977 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirmiştir. Ankara Yükseliş Koleji ve Osmaniye İmam-Hatip Lisesi'nde öğretmenlik yaptıktan sonra 1984 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne araştırma görevlisi olarak girmiştir. Din Psikolojisi alanında *Mehmed Akif'te Dini Hayatın Psikolojisi* adlı teziyle 1991 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktorasını tamamlamış ve aynı yıl İlahiyat Fakültesi'nde yardımcı doçent olarak göreve devam etmiştir. 1987 yılında burslu olarak dört ay kadar Mısır Kahire Üniversitesi'nde bulundu. 1997 yılında Sakarya Üniversitesi'ne naklen geçti ve 1997-2000 yılları arasında Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanlığı, 2003-2004 yıllarında İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Mayıs 2005'te doçent, 2012 yılında profesör oldu. 2006 yılından başlayarak günümüze kadar Almanya, Avusturya, Fransa ve İsviçre'de farklı şehirlerde konferanslar verdi. 2012 yılından 2014 yılına kadar Kırgızistan'da Kırgız-Türk Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Halen Sakarya Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. *Mehmed Akif ve İnanan İnsan*, *Bir İman ve Aksiyon Adamı Mehmed Akif*, *Psiko-Sosyal Açından Rüya ve İstihare*, *Ahlaki Açından Çocuk Suçluluđu*, *Din Psikolojisi* adlı basılmış kitapları ve "Beden ve Ruh", "Psikoloji ve İnsan", "Farklı Ortamlarda Dini Tutumların Psiko-Sosyal Temelleri", "Psiko-Sosyal Açından Üniversite Gençliği Arasında Karşı Cins İlişkileri", "Deprem Sonrasında Karşılaşılan Psikolojik Tepkiler ve Dini İçerikleri" adlı makaleleri yanında değişik dergilerde yayımlanmış çok sayıda yazısı bulunmaktadır.

Görüşme Şenol Saylan tarafından Marmara İlahiyat Fakültesi Camii'nde yapılmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama Ve Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'nca desteklenen *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* başlıklı projemizin bugünkü konuğu Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Abdülvahit İmamoglu. Hocamızla özellikle Sürmene Köprübaşı bölgesinde yakın dönemdeki dinî hayatı konuşacağız. Öncelikle hocama projemize katkı vermeyi kabul ettiği için çok teşekkür ediyor ve sözü çok fazla uzatmadan hocama dönmek istiyorum.

Hocam kısa bir özgeçmişinizle konuşmamıza başlayabiliriz.

1955 yılında Köprübaşı Garb-ı Göneşera'da dünyaya geldim. İlkokula babamın görevi dolayısıyla Malatya'da başladım. Birinci ve ikinci sınıfı Malatya Çarmuzu İlkokulu, 3.sınıfı Trabzon Köprübaşı, 4.sınıfı Malatya Melekbaba, 5.sınıfı Trabzon Köprübaşı ilkokullarında okuyarak mezun oldum. Ortaokulu Sürmene'de okudum. Sürmene Lisesi'ni bitirdikten sonra ve 1971-72'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geçtim. 1977 yılında Ankara İlahiyat'tan mezun olduktan sonra Özel Yükseliş Koleji'nde 2 sene kadar öğretmenlik yaptım. Sonra Osmaniye İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliğinde bulundum. 1983-1984 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne araştırma görevlisi, o zamanın adıyla asistan olarak girdim. *Mehmet Akif'te Dinî Hayatın Psikolojisi* adıyla Prof. Kerim Yavuz hocamın danışmanlığında doktoramı bitirdim. Birkaç sene orada öğretim üyesi olarak görev yaptım ve 1997'de Sakarya İlahiyat Fakültesi'ne geçtim. Doçentliği ve profesörlüğü Sakarya İlahiyat'ta almış oldum. Bu arada tabii farklı tecrübeler oldu; asistanlıktan başlayarak Mısır Kahire Üniversitesi'nde burs kazanarak orada birkaç ay kaldım, sonra yine 2006 yılında Avrupa'nın farklı ülkelerinde konferanslar verdim; Avusturya, Almanya, İsviçre ve Fransa'nın bazı şehirlerinde... Öğretim üyeliğim hâlâ devam ediyor Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde, sona yaklaştık da diyebilirim. Tabii çalışmalarımız oldu, yüksek lisans ve doktora öğrencilerimiz oldu. Şu anda da doktora öğrencilerimizle çalışmalarımız devam etmektedir.

Hocam tekrar çocukluğunuza dönersek, döneminizde ilk dinî eğitiminizi nereden aldınız? O dönemde Sürmene-Köprübaşı bölgesinde sıbyan mektepleri var mıydı? Dinî tedrisat hangi kurumlarda, hangi yapılar çerçevesinde yürütülüyordu? Bununla ilgili bize bilgi verebilir misiniz?

Çocukluğumuzda yörede dinî eğitim ve öğretim camilerde yapılıyordu. Belli hocaefendiler bu alanda eğitim ve öğretimleri ile çocukları okutuyorlardı. Dersler camilerin ayrı bir mekânında bazen de içinde talim edilirdi. Hem yayla camilerinde hem de köy camilerinde bu eğitim öğretim verilirdi. Dedem Molla Aziz'in çok büyük hizmetleri olmuştur o yöreye, benim yaşımın üzerindeki kızı-erkek hepsini okutmuştur. Yani böyle planlı programlı bir sıbyan mektebinden söz etmek mümkün olmasa da o yörede camilerde okumayan hiçbir çocuk yoktu, kızılı erkekli mutlaka hepsi camiye gelir, Kur'an öğretiminden geçirdi. Bunların arasında sıyrılıp hafızlık yapanlar da olurdu. İşte biz de dedemin dizi dibinde yıllarca çocukluk döneminde özellikle de tatil dönemlerinde okuduk. Kur'an-ı Kerim'i hatmettik. Akaid ve dinî bilgileri oradan almaya çalıştık. Tabii benim babam da vaizdi, onların da yönlendirme ve etkileri oldu. Bizim ailede eskiden beri farklı alanlarda ye-

tişmiş âlimler vardı. Dolayısıyla bu şekilde yıllarca orada bu dinî bilgileri öğrenmeye devam etmiş olduk. Ama o yörenin çocuklarının din bilgisi eğitimi ağırlıklı olarak Kur'an öğrenimi, duaların ezberi, dinî bilgiler, akaid bilgileri, siyer ve benzeri bilgilerden oluşan bir eğitimdi.

Dedenizden, babanızdan bahsettiniz hocam. Onların da dinî eğitim veren kişiler olduğundan bahsettiniz. Onları biraz daha açarak, onlar dışında da ailenizde dinî eğitimle meşgul olan, bu eğitimleri veren başka kimseler de var mıydı? Buna biraz temas eder misiniz?

İşin gerçeği bizim aile belki soyadı da oradan alıyor olabilir. İmamogulları'ndan gelme ama kökte yetişmiş âlimler de var. Bunların arasında Muhammed Efendi o yörenin en büyük medrese âlimlerinden birisiydi. İmamoglu Muhammed Efendi, Kadılı Medresesi'nde hocaydı. Köprübaşı yöresinde 1800'lerden başlayarak, hatta 1756'dan başlatıyorlar şöyle açıklık getireyim: Fâtih İstanbul'u fethettikten sonra Trabzon'un fethi olan 1461'den itibaren ilk medreseler açılıyor. Tabii onun döneminden çok sonra Yavuz'un son dönemi, Kanunî döneminde açılan medreseler var. O yörede beş büyük medrese mevcut ve buradan yetişen âlimler var. Bunların içinde Kadılı Medresesi'nde ve Fidanlı Medresesi'nde bizzat müderrislik yapan Muhammed Efendi bizim ailenin en büyüklerindendir. Dedem Aziz Molla o yörede çocukları okutan ve çok takva sahibi birisiydi. Ben çocukluğumda yanında epeyce kaldım. Rahmetli babam vaiz olarak yıllarca çalıştı. O da o yöredeki medreselerden yetişmiştir.

Babanız nerelerde görev yaptı hocam?

Trabzon Araklı'da görev yaptı. Oradan sonra da Köprübaşı ilçe olunca oraya geldi ve oradan emekli oldu. Emekliye ayrıldıktan sonra hem Kur'an kursu hocalığı yapıyordu, -hafızlığı vardı- hem de orada çocuk yetiştiriyordu. Yine o yörede çok büyük âlim olan Muhammed Efendi'nin oğlu Salih Efendi, Trabzon ve Gümüşhane-Bayburt müftülüğü yaptı. Oğlu Ragıp Efendi Gümüşhane müftülüğü yaptıktan sonra Ankara müftüsü oldu. Daha sonra İlahiyat Fakültesi'nde de öğretim görevlisi olarak çalıştı. Anne tarafından dedem Antalya Korkuteli'nde müftülük yaptı. Sonra Trabzon'a müftü yardımcısı ve vaiz olarak geldi. Hayatının sonuna kadar orada çalıştı. Yani ailede dinî alanda hizmet eden kişiler oldukça var.

Hocam dedeniz sadece Kur'an eğitimi mi veriyordu, medrese geçmişi var mıydı, icâzet veriyor muydu?

Dedemin öğretimi daha çok Kur'an bilgisi, akaid, siyer ve buna benzer konularda ilgili bilgileri vermek suretiyle oluyordu. O çocuk yetiştiriyordu. Yazları o yörede yaylaya göç vardı, meşhurdur. Fâtih'ten sonra Türk ailelerin getirilip yerleştirilmesiyle galiba o göç hayatı devam ediyor; kışın köylerde yazın yaylalarda. Dedem de hem köyde hem yaylada çocuk okutmaya devam etmiş birisidir. Aziz Molla olarak bilinir. Yine o yörede medreseden yetişme farklı âlimler var. Bölgedeki en önemli medreselerden biri Köprübaşı'nda Holo Mezire Medresesi'dir. Mezire Medresesi olarak da geçer, Yılmazlar Camii'nin bitişiğinde yer alır. Çok eskidir, burada çok âlimler yetişmiştir. Burada Hafız Ancot Mustafa Efendi, onun kardeşi Hasan Efendi ve Müslim Efendi müderrislik yapmıştır. Soyadları Ancot'tur. İspiroğlu Mustafa Onay o yörenin âlimlerindendir. Bir diğer medrese Garb-ı Göneşera veya Fidanlı Medresesi dediğimiz medresedir. Orada da eski âlimlerden Hafız Mustafa Efendi, Yetimalioğlu Sadık Efendi, İsmail Hakkı Efendi ki aynı zamanda İstanbul'a çağrılıp kadılık

yapmış, orada dersler vermiş bir âlim, Cerrahoğlu Hacı Ahmet Efendi, Hacı Sabit Efendi gibi âlimlerin ders verdiğini görüyoruz. Bir diğer medrese Cimilit Medresesi, Yağmurlu Medresesi olarak da geçiyor. Buranın en büyük âlimlerinden Mustafa Efendi, Hafız İdris Efendi ve Hafız Hasan Çakır Efendi yine bu yörenin en büyük âlimlerindedir. Kadılı Camii Medresesi de bir diğer medresedir ki Şark-ı Göneşera Medresesi olarak da geçiyor. Buradaki medresede de Muhammed Efendi, İdris Efendi, Kadılı Mustafa Efendi ve Vadonlu Hafız Hasan Efendi dersler vermişlerdir. Vadonlu Hafız Hasan Efendi tecvid ve kıraat dersleri verirmiş. Bir de büyük Doğanlı Camii Medresesi var. İspiroğlu Mustafa Onay ders vermiştir, Lâloğlu olarak da geçiyor; o yörenin büyük âlimlerindedir. Bu medreseler birbirine yakın olduğu için buradaki âlimlerin bir kısmı zaman içinde öteki medreselerde de ders vermiş olabiliyor. Mesela İdris Efendi hem Kadılı medresesinde hem de Cimilit Medresesi'nde ders vermiş. Muhammed Efendi hem Kadılı Medresesi'nde -ki oranın ilk büyük hocalarındandır- hem de Fidanlı Medresesi'nde ders vermiş. Bu hocaefendilerin bağlantıları da var, onu da söylemek lazım. Bağlantıları şu: Biliyorsunuz Köprübaşı yöresi Çaykara'yla bitişik. Çaykara, Of ve Köprübaşı hocaları icâzet merasimlerinde bir araya gelirdi.

İcâzet merasimlerinden bahsetmişken hocam, hatırladığınız icâzet merasimlerinin genel ahvalıyla ilgili bilgilerinizi paylaşır mısınız?

Bizim yöredeki icâzet merasimleri böyle çok toplu merasimler şeklinde değildi. Yani eski medrese âlimlerinin verdiği icâzetler şöyleydi: 3-4 öğrenci eğer bir alanda bitirirse, o zaman onlar için bir icâzet yapılırdı. Diyelim ki Büyük Doğanlı Camii'ndeki hocalardan yetmişmiş ise o hocaefendilerin ağırlıklı olarak bulunduğu o camide bir toplantı, bir icâzet merasimi yapılırdı. Ve diğer yörelerden hocalar çağırılırdı. Çaykara'dan, Of'tan, Sürmene'den filan hocalar bu icâzetlere katılırdı. Kur'an tilavetinden sonra kişiler tanıtılır, hocaefendiler tanıtılır, aldığı ders tanıtılır. İcâzet noktasında şunu da söylemek lazım: O yörede en fazla icâzet Arapça, bir de ferâiz alanlarında alınırdı. Çünkü ferâize çok değer verilmiş o yörede. Bunun dışında mantık, fıkıh ve kelimadan icâzet alanlar da var. Bu merasimler önce icâzet alacak kişilerin künyesi, hangi ilim dalından icâzet aldığı, ona icâzeti veren hocanın ve diğer hocaların isimleri icâzet defterlerine yazılırdı. Hepsini bulmak mümkün olmadı ama bir kısmı bizim elimizde var. Bu icâzet de o yörenin âlimleri içinde yazısı güzel hocaefendiye yazdırılırdı, öyle herkes yazamazdı; bugünkü matbû gibi düşünün. Böyle icâzetler verilirdi o yörede, törenler de bu şekilde yapılırdı.

Hocam öğrenciler genellikle nerelerden hangi bölgelerden gelirlerdi, iâşe ibateleri nasıl karşılanırdı?

O yörenin medreselerinden iki tanesi hariç çoğunlukla yakın köylerden gidip gelen öğrenciler ders alırdı. Uzaktan gelenler vardı ama camiye bitişik böyle misafirhane gibi odalarda kalan çok az öğrenci olurdu. Onun ihtiyaçlarını köylü temin ederdi. Ama çoğunlukla 4-5 km uzaktaki köylerden gelenlerin de bulunmasıyla beraber günü birlik gidip gelen talebelerdi. Sabah erkenden gelip dersini alan ve sonra dönen öğrenciler vardı. Bu şekilde orada çoğunlukta o yöre insanı okudu. Şunu söylemek lazım: Bu medreselerin o yöreye en önemli katkısı Kur'an okumanın yanında bir de hafızlık eğitiminin verilmiş olmasıdır. Yani şunu söyleyeyim; Köprübaşı'nda o dönemde hafız olmayan çok az insan vardı. Bizim eskilerimizin kimi bitirmiştir kimi bitirememiştir ama hepsi hafızlık yapmıştır. Hafızlığın yanında ilim olarak Arapça, kelam, İslâm hukuku, hadis alanlarında da eğitim verilmiş, bu alanlarda muvaffak olanlar daha sonra bu bölgenin âlimleri olmuş, o yöreye hizmet

etmişlerdir. Sadece orada değil, benim yaptığım çalışmalarda tespit ettiğime göre Türkiye'nin 46 vilayetinde bu hocaefendiler daha sonra müftü olarak, vaiz olarak, imam-hatip olarak hizmet etmişler. Daha sonra buldukları yörelerde öğrenci yetiştirmişlerdir.

Yörenin dinî iklimini anlama bakımından bir de diğer ritüellerle ilgili; bayramlarda, hac dönüşlerinde, önemli gün ve gecelerde o yöreye özgü olarak yapılan etkinlikler var mıydı hatırladığınız?

Bu çok önemli. Medresenin ilk yılları düşünüldüğü zaman, yani Köprübaşı için düşünüldüğünde; diyelim ki 1900'lü yıllar hacca gitmek çok kolay değil, gidenler parmakla işaret ediliyordu. Mesela bu hocaefendilerden de hacca gidenler var ama hepsi hacı değil. Gidebilenler Hacı mahlasıyla belirtiliyor ve çok önem veriliyordu. Gidip gelene gitmeden önce tören yapılıyor, herkesten helallik alınıyordu. Bugün de bunun bir kısmı devam ediyor tabii ama o zaman 3-6 aylığına gidiliyordu. Dönüşte de yine aynı şekilde törenler yapılıyordu, evlere bayrak asılırdı, gelenler sohbet ederdi, gelen her hacıyla gidip görüşülürdü.

Adını duyduğunuz, tanıdığınız hocalardan yurt dışında eğitim alabilen var mı hocam? Özellikle Arap ülkelerinde.

Birkaç hocaefendi var. Bunlardan biri İbrahim Kadioğlu Hocaefendi. Çocukluğunda biraz medrese eğitimi alıp sonra Arabistan'a giden en önemli hocalardan biridir. Bildiğim kadarıyla onun dışında o yörede kalan birkaç hoca daha var ama çok fazla kalmamışlar, gidip bir müddet kaldıktan sonra dönmüşler bu hocalar.

Hocam söz konusu hocaların tasavvufi meşrepleri veya ilmî anlayışlarında farklılıklar var mıydı, varsa daha çok hangi meşrebe mensuplardı?

Bu yörede mezhep yönüyle çok büyük bir fark var diyemeyiz. Ebû Hanife'ye bağlı Ehl-i sünnet yolundalardı. Ama tasavvufi yönden o yörede bazı grupların olduğunu biliyoruz. Mesela Cerrahilik bir ara olmuş. Onun dışında böyle çok farklı tarikat mezhepleri pek görülüyor. Ama tasavvufa karşı saygılılar. O yörenin en önemli özelliği olarak şundan bahsetmek lazım: Oradaki İslâm âlimlerinin yöreye katkıları ve etkileri noktasında bakılırsa büyük bir saygının olduğunu görüyoruz. Hocaefendilere ve büyüklere o yöredeki insanların birbirlerine karşı saygıları ileri düzeyde. Ve benim tespit ettiğim bir şey daha var o yöreye ilgili; bu medrese hocalarının ki hocaefendilerin söyledikleri büyük saygıyla karşılanır ve tutulurdu hakikaten, etkisiyle Köprübaşı ve yöresinde mesela düğünlerde içki olmazdı, ben görmedim, çocukluğumdan beri bilmiyorum. Eskiler de yok derler. Ama sahile doğru inilince içkinin olduğunu söylüyorlar. İşte ben bunu bu hocaefendilere olan saygı ve etkiye, hürmete bağlıyorum. Dinî bilgilere ve dinî hayata daha fazla bir ağırlık verildiği görülüyor burada.

Hocam sonraki eğitim süreçlerinizden de biraz bahsedelim... Mesela ortaöğretim-lise, üniversite yıllarınızda hocalarınızdan dinî eğitiminize etki edenler oldu mu? Varsa isimlerini zikredebiliriz. Hatıralarınızdan, tavsiyelerinizden bahsedebilir misiniz?

Bizim büyüklerimizin medreseden yetişmiş âlimler olması, dedelerimizin molla olması, o yörede öğrenci okutmaları bende büyük bir etkidir. Daha sonra bu aileden olan Ankara Müftüsü Ragıp

Efendi'nin ki ben fakülteye geçtiğimde o da fakültede öğretim görevlisiydi, etkisi vardır. Benim dönemimde liseyi bitirdikten sonra istediğimiz fakülteye önce ön kayıt yapılıyordu, sonra ön kayda göre gün gelince fakülteye göre gidip kayıt yaptırılıyordu. Benim farklı fakültelelere kaydım tuttuğu hâlde ilâhiyat fakültesine kaydolmamda en büyük etkenlerden biri Ragıp Efendi'dir. Kendi isteğim, dedemin yönlendirmesi ve çocukluktan aldığımız eğitim ve terbiye de bir etkiydi ama Ragıp Hocaefendi'nin etkisini burada kabul etmek lazım. Ayrıca anne tarafından dedem Molla Hasan Abanoz da nasihat ve yönlendirmeleriyle büyük bir etkendir. Ben öğrenci iken o Samsun'daydı, ona uğrardım Trabzon'a gidiş gelişlerde. Dolayısıyla bizim aileden gelen böyle bir etkiden söz edilebilir. Fakülte yıllarında etkilendiğim hocaefendiler içinde çok değerli hocalar var bizim dönemimizde. Bunlar arasında tefsirde İsmail Cerrahoğlu hocamız vardı. Kendisi Sakaryalı olduğundan biz Sakarya'ya geçtiğimizde gelmişti, sohbet etmiştik. Yine Ankara'da Mehmet Hatipoğlu bizim hocalarımızdandır. Hamdi Ragıp Atademir unutulmayan büyük hocalardan birisidir. O dönemde hakikaten onların yönlendirmesi ve etkisini unutmuyorum. Hamdi Ragıp Atademir felsefe hocasıydı biliyorsunuz. İlâhiyatlarda felsefeye karşı böyle zayıf bir duruş vardır. Yani bu, felsefecileri ya tanımama ya da felsefecilerin bir kısmının dine karşı tutumlarından dolayıdır. Belki burada gerçeklik payı da var fakat Atademir alanında çok iyi yetişmiş; felsefeyi tarihi yönüyle değil de felsefe yapma yönünde, kişileri düşündürme ve düşündüklerini etkin kullanabilme yönünde çok önemli bir yol gösterici olmuştur. Onun dersinde amfi dolardı Ankara Üniversitesi'nde. İlâhiyat Fakültesi amfisi, farklı fakültelerden gelen öğrencilerle tıklım tıklım dolardı. Böyle bir ders etkisi vardı. Yine böyle bir dersteyiz, hoca ders anlatırken namaz kılan ama aklını iyi kullanan, ibadetini de yapan kişilerden söz ediyordu. Tam o sırada bir öğrenci, bir grup, bir cemaate bağlı olabilir o arkadaş, kalktı. Zaten belli hocam, sizin pantolonunuzun ütüsünden belli namazınız, gibi bir laf etti ve amfi buz kesti. Yani bir öğrenci hocaya böyle bir şey söyleyecek herkes sustu, bekleniyor hoca çok kızacak diye. Çok İstanbul beyefendisi bir insan, şöyle dedi: Evladım, evladım! Pantolon ütüsünden Müslümanlığı ölçen evladım... diye başlayarak birkaç cümle söyledi nazikçe. Yerin dibine girmişti o arkadaş. Dışarı çıkınca da bütün öğrenciler ona kızmışlardı. Onu hatırlıyorum. Başka hatıralarımız da var İlâhiyat Fakültesi'nde, hakikaten alanında kendini yetiştirmiş çok değerli hocalarımız vardı.

Son olarak hocam yine Trabzon'a dönecek olursak bahsettiğiniz hocaefendilerden sizin bizzat müşâhede ettiğiniz veya duyduğunuz, hocalarınız vasıtasıyla size aktarılan bu tarz farklı hatıralar, tavsiyeler varsa onları da almak isteriz.

Tabii yöreyle ilgili anlatılacak çok şey olabilir. Bahsettiğim üzere icâzet merasimlerine farklı hocalar katılırdı. Orada ilim bahisleri de dile gelirdi, ilmî tartışmalar da olurdu. Bizim büyüklerden biri anlatıyor... Mesela "başındaki sarık namaz kılarken secdeye gittiğinde yere düşerse ne olur? Hocaefendilerden bir tanesi diyor ki bunu iki eliyle alıp koyarsa namazı bozulur, bir diğeri de tek elle alırsa ne olur?" gibi soru-cevaplı tartışmalar... Hocaefendilerden bu alanda daha yetkili olan diyor ki bozulmaz çünkü secdede tek elin yaptığı işlevi iki elle yapıyorsa bozulmaz diyor. Kitaba bakıyorlar hemen dediği doğru çıkıyor. Medrese âlimlerinin belli konuları da ilmî veya ibadetle, muamelatla, aile hayatıyla ilgili zaman zaman burada dile getirdiğini görüyoruz. Yörede ders kitabı olarak nelerin okutulduğu da önemli. Daha çok *Ahmediyye-Muhammediyye*'nin okutulduğunu gözlemledik. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin ana çizgisinde konuları ele almış bir kitap olan *Mültekâ* ana kitaplardan biridir. Siyer, akaid, mantık ve ahlak kitaplarının okutulduğunu bu medreselerde tespit ettik. Peki niçin *Ahmediyye* ve *Muhammediyye* daha çok okutuluyor? Bu kitaplar daha çok camilerdeki hocaefendilerin elinin altındaki kitaptır, yani çok detaya girmeden konuları verir. Niçin

bunları veriyorlar? Bunlarda daha ağırlıklı olarak ahlak öğretileri var, onun için bu kitaplar etkili olmuş. Ahlakî yaşantılarına da etki etmiş.

Halkın bu kitapları ezberlediğine dair bir bilginiz var mı? Özellikle bayanlar arasında da bunların revaç bulup ezberlendiğine, okunduğuna dair duyumlar almıştık. Sizde de bu tarz bilgiler var mı acaba?

Bu çok önemli bir tespit. O yörede hocaefendiler kadınlara haftanın bir gününü dinleme günü olarak belirlemiş. Aziz Molla dedemin de böyle vaazlar verdiğini, eski hocaefendilerin de aynı şekilde bu yolda devam ettiklerini biliyorum. Bu derslerde zaman zaman onları etkileme adına dinî hikâyelerin anlatıldığını ki bunların bir kısmı işte bu manzum ve şiir kitaplarında *Ahmediyye* ve *Muhammediyye*'den alınarak aktarıldığı, daha sonra bunların kadınların dilinde tekrarlandığını, toplantıya gelmeyen diğer kadınlara anlatıldığını görüyoruz. Bu çok önemli. Mesela Türkiye'nin her yerinde mevlid çok önemli bir ritüel. Ama mevlidin bir de bir araya gelme, aileleri kaynaştırma, çocukları dine ısındırma gibi bir özelliğini de görüyoruz. *Ahmediyye* ve *Muhammediyye*'de de bir naat olma özelliği var. Onun etkilediğini düşünüyorum ve oradan etkilenen kadınlar da bunu kendi arkadaşları arasında paylaşıyorlar. Bu aileye de sirayet ediyor. Yani çocukların yetiştirilmesinde de olumlu bir ivme gibi kabul etmek gerek diye düşünüyorum.

Evet hocam son olarak ilave etmek istediğiniz bir şey varsa alabiliriz.

Sizlerin böyle bir birlikteliği beni memnun etti, böyle bir çalışma yapmanız çok önemli. Takdir, tebrik ediyorum. Bundan sonraki çalışmalarınızda başarılar diliyorum. O yöreyi tanıtmaya açısından şunu söyleyebilirim: Köprübaşı ve yöresi de aynı Of gibi, Çaykara gibi onların tabii çok daha belki dile gelen yönleri var ama en az onlar kadar bu medrese hayatı dikkate alındığında etkili olmuş, önemli âlimler yetiştirmiş, halkla iç içe olmuşlardır. Çok sayıda hafız yetişmiş o yörede. Dolayısıyla dinî manada, dinî hayatı içselleştirme, doğru yaşama yönünden bu yöreyi ele almakta fayda var diye düşünüyorum.

**Hocam çok teşekkür ediyoruz projemize zaman ayırıp katkı verdiğiniz için.
Çok mutlu ettiniz bizi, Allah razı olsun.**

Ben teşekkür ediyorum. Sağ olun, başarılar diliyorum.